

Kasteel d'Ursel

MAGAZINE

Afgiftekantoor
2099 Antwerpen X
P 509 274

Oude prentkaarten in kleur

- Er klinkt muziek in het park
- Publieksenquête salon en strijdtoneel
- Studiedag 'Adellijke archieven'

PROVINCIE
ANTWERPEN

Inhoud

WELKOM & AANKONDIGING	2-3
GROETEN UIT BORNEM! Oude prentkaarten in kleur	4-5
MUZIEK IN HET KASTEEL	6-7
UIT HET ARCHIEF. Studiedag adellijke archieven	8
EVENEMENT. Er klinkt muziek in het park	9
BIJ HET KASTEEL 'De Aude Swaene' en 'de Nieuwe Swaene'	10-11
TERUGBLIK. Publieksenquête salon en strijdtoneel	12-13
UIT HET ARCHIEF. De buste van hertog Charles	14-15
VEELGESTELDE VRAGEN	15
HOOGTEPUNTEN FEBRUARI-MAART-APRIL 2006	16

Colofon

Kasteel d'Ursel

Wolfgang d'Urselstraat 9 | B-2880 Hingene | www.kasteeldursel.be
T 03 820 60 11 | F 03 820 60 15 | kasteeldursel@admin.provant.be

Het magazine van het Kasteel d'Ursel is een uitgave van de bestendige deputatie van de provincieraad van Antwerpen: Camille Paulus, gouverneur-voorzitter, Ludo Helsen, Jos Geuens, Frank Geudens, Martine De Graef, Marc Wellens en Corry Masson, leden en Danny Toelen, provinciegriffier.

Jaargang 2, nummer 5, februari - maart - april 2006

REDACTIE: Koen De Vlieger-De Wilde, met medewerking van Raymond Bongaerts, Ludwig Bovijn, Joke Bungeneers, Ludwig Jansegers, Tom Janssens, Wim Nys, Danny Polfliet, Linda Van Langendonck, Heleen Van Loon, Davy Van Ranst, Bart Wauters, Jos Winckelmans en met steun van de personeelsleden van het Kasteel d'Ursel.

VORMGEVING: Annemie Druyts
DRUK: Albatros Printing, Boechout
OPPLAGE: 5500 exemplaren

Dit magazine werd gedrukt op milieuvriendelijk papier.
ISSN 1781-4464

Beste lezer,

Op amper twee jaar tijd kan er veel gebeuren. Op 19 december 2003 mochten we het kasteel d'Ursel feestelijk openen als gloednieuwe culturele instelling van onze provincie. Ik herinner me nog goed dat in de aanloop naar die opening het enthousiasme niet bij allen even groot was. Begin 2006 echter is alle scepsis als sneeuw voor de zon verdwenen. Onder de bezieling van een bevlogen beheerder en met de steun van het Departement Cultuur vinden mensen meer en meer de weg naar Hingene en Klein-Brabant. Ze kwamen voor de Erfgoed- of Open Monumentendag, voor concerten, rondleidingen en tentoonstellingen en raakten vrijwel allemaal gecharmeerd door deze unieke locatie.

Ondertussen hebben we nog heel wat op stapel staan. Begin januari startte de aannemer met de vierde fase van de restauratiewerken, die de volledige eerste verdieping omvatten. Het einde van de werken is gepland voor midden 2007. Maar gelukkig betekent dit niet dat het kasteel al die tijd gesloten blijft. Uiteraard kunnen we binnenkort geen 'mega-tentoonstellingen' als *Tussen Salon en Strijdtoneel* houden en ook de groepsbezoeken worden op een laag pitje gezet. De concertreeks blijft echter doorlopen, net zoals de grote eendagsevenementen en activiteiten buiten het kasteel, zoals de tweede editie van *Er klinkt muziek in het park* of de openluchtbeelden-tentoonstelling *Sculptura*. Naar goede gewoonte lees je er alles over in de komende magazines!

Ludo Helsen
Bestendig afgevaardigde voor cultuur

lhelsen@provant.be

Beste lezer,

Onze eerste 'echte' tentoonstelling, *Tussen salon en strijdtoneel*, was een schot in de roos. Van 29 oktober tot 4 december mochten we precies 3 282 mensen verwelkomen. Maar omdat we ook wilden weten wie deze mensen waren organiseerden we een publieksenquête. Daarin vroegen we naar algemene gegevens zoals leeftijd, woonplaats en opleiding en natuurlijk ook naar de mening over de tentoonstelling. Zo krijgen we een duidelijk beeld van de noden en verlangens van onze 'klanten' en kunnen we hen in de toekomst nog beter van dienst zijn. De resultaten van het publieksonderzoek lees je op bladzijde 12 en 13.

Binnenkort waagt het kasteel d'Ursel zich voor het eerst in de wetenschappelijke arena. Met de studiedag van 17 maart willen we mensen met belangstelling voor adellijke archieven bij elkaar brengen. Daarom programmeerden we enkele lezingen die de grote mogelijkheden van een privé-archief zoals dat van de familie d'Ursel illustreren. Maar voor, na en tussen de sessies is er ook ruime gelegenheid om contacten te leggen en kennis te maken met gelijkgestemden. En om het nog gemakkelijker te maken rijdt er zelfs een pendelbus tussen het kasteel en het nabijgelegen station van Bornem...

Koen De Vlieger-De Wilde
Beheerder Kasteel d'Ursel

koen.devlieger@admin.provant.be

Doe het gratis magazine cadeau!

Zou je ons gratis magazine graag thuis ontvangen? Of ken je iemand die geïnteresseerd is in het Kasteel d'Ursel? Bezorg ons de juiste adresgegevens en het volgende nummer valt ook bij hen in de brievenbus: 03 820 60 11 of kasteeldursel@admin.provant.be.

Liever elektronisch?

Je kan alle nummers van het magazine downloaden op onze voorlopige webpagina www.kasteeldursel.be.

Kasteel d'Ursel trakteert

Regelmatig trakteren we de abonnees van dit magazine op gratis kaarten voor evenementen in het kasteel en daarbuiten. In december nodigden we bijvoorbeeld uit voor het kamermuziekconcert van de Filharmonie, kerst op het kasteel van Gaasbeek of *Putteke Winter*, een openluchtconcert in het recreatiedomein De Schorre. Ook voor dit jaar liggen er al enkele mooie cadeaus te wachten.

Om financiële redenen worden deze wedstrijden altijd per e-mail georganiseerd. We beschikken echter niet voor elke abonnee over het juiste adres. Wie met onze groeten van gratis cultuur en ontspanning wil genieten kan daarom zijn of haar e-mailadres opgeven op kasteeldursel@admin.provant.be.

Kasteel d'Ursel engageert

Tijdens de tentoonstelling *Tussen salon en strijdtoneel* hebben we voor het eerst op grote schaal beroep gedaan op vrijwilligers voor opbouw, onthaal en toezicht. Dat is ons erg goed bevallen en daarom willen we dat in de toekomst meer doen. Concreet zijn we op zoek naar mensen om te helpen bij

- (1) onthaal en toezicht bij tentoonstellingen, concerten en studiedagen;
- (2) opbouw van tentoonstellingsmateriaal, tenten, podia, ...;
- (3) verdeling van promotiemateriaal;
- (4) acteeprestaties bij evenementen;
- (5) kinderopvang en -animatie;
- (6) verzendingen klaarmaken;
- (7) ophangen van affiches (voor je eigen raam).

Vrijwilligers hebben recht op een forfaitaire kostenvergoeding. Ben je geïnteresseerd in het kasteel d'Ursel en wil je ons een of meerdere keren per jaar komen helpen? Bezorg ons dan je naam, adres, telefoonnummer en eventueel e-mailadres via 03 820 60 11 of kasteeldursel@admin.provant.be. Vergeet ook je voorkeuren niet te vermelden.

Onverschrokken vrijwilligers in actie

Op 23 april 2006 neemt het kasteel d'Ursel opnieuw deel aan de Erfgoeddag. Onder het thema 'In kleur' kiezen we voor een beproefd recept en confronteren we oude prentkaarten uit alle Bornemse deelgemeenten met hedendaagse kleurenfoto's. Verzamelaars Raymond Bongaerts, Ludwig Bovijn en Danny Polfliet doen een boekje open.

Groeten uit Bornem!

Wat verzamelen jullie?

Ludwig: "Ik verzamel alles over Hingene, Wintam, Eikevliet en Nattenhaasdonk: postkaarten, foto's, schilderijen en alle mogelijke voorwerpen. Eigenlijk kan ik niets bedenken dat ik niet zou verzamelen van deze streek. Ik merk wel dat ik mij hoe langer hoe meer richt op doodsprentjes. Misschien is het met ouder te worden, maar het is iets dat in de bovenste schuif ligt bij mij."
(licht)

Danny: "Ik richt mij vooral op postkaarten en foto's van Eikevliet, plus alles over de brouwerijen in de streek. Ik wil er voor zorgen dat die dingen niet verloren gaan, dat ze bewaard blijven voor het nageslacht. Als je ziet wat er wordt weggegooid bij het opruimen van een zolder of hoeveel er in het containerpark belandt na een overlijden..."

Raymond: "Ik heb door de jaren allerlei zaken bijgehouden, maar altijd had ik wel een collectie waar ik het meest

mee bezig was. Als jonge gast van een jaar of zeven – nu al bijna 73 jaar geleden – was dat mijn postzegelverzameling, later werden dat postkaarten van Bornem en telefoonkaarten. Ondertussen is er bijna geen enkele kaart meer die ik niet heb en telefoonkaarten, dat is helemaal stilgevallen. Nu heb ik het vooral voor capsules van champagneflessen. Ik kan niet stilzitten, ik moet bezig zijn."

Wanneer zijn jullie ermee begonnen?

Danny: "Dat is geleidelijk gegroeid door eens een paar postkaarten te krijgen. Ondertussen ben ik zo geïnteresseerd in het verleden van Eikevliet dat ik er een boek over heb geschreven. Binnen een paar maanden moet het af zijn."

Ludwig: "Bij mij is het begonnen toen ik een jaar of twaalf, dertien was. Op de kermis in Hingene vond ik een oud geldstuk. Dat fascineerde mij en ik ben munten beginnen verzamelen. Jaren later had ik een bijna volledige collectie met munten uit onze streken, van in de Romeinse tijd. Omdat het te moeilijk werd om de laatste ontbrekende stukken te vinden heb ik die verzameling uiteindelijk verkocht ten voordele van Kom op tegen kanker."

Welk stuk zou je redden uit je brandende huis?

Ludwig: "Zoveel mogelijk! Mijn postkaarten van Hingene en 'speciallekes': stukken die mensen mij hebben gegeven omdat ze hopen dat die nog honderden jaren bewaard blijven. Ik doe ze nooit weg en dankzij mijn zoon – ook een fervent verzamelaar – is de opvolging verzekerd."

deel van mijn collectie ingescand voor het archief en hij wist dus wat hij bij mij kon vinden. Voor Hingene, Wintam en Eikevliet hebben Danny en Ludwig een uitgebreide collectie, ik heb gezorgd voor de andere deelgemeenten."

bovendien een paar oude films uit Klein-Brabant."

Raymond: "We werken trouwens met iemand die dit concept al jaren geleden heeft uitprobeerde: in 1985 maakte fotograaf Jos Winckelmans een hele reeks foto's in Bornem aan de hand van postkaarten. Nu gaat hij opnieuw op pad. Dat maakt dat we soms drie foto's van één plaats kunnen tonen: 1900, 1985 en 2006."

Wat gebeurt er met de postkaarten?

Ludwig: "Uit de duizenden kaarten werden er een zeventigtal geselecteerd, met grote gebouwen, zichten op straten of onbekende plekjes in alle Bornemse deelgemeenten. Iedere kaart wordt uitvergroot en getoond naast een kleurenfoto, genomen van op precies dezelfde plaats. Bij elk duo maken we ook een korte beschrijving van wat er te zien is. Alles wordt dan per deelgemeente gegroepeerd in de zalen van het kasteel."

Wat gebeurt er met de tentoonstelling na de Erfgoeddag?

Ludwig: "De tentoonstelling kan ook nog worden bezocht op maandag 1 mei, tijdens het promenadeconcert *Er klinkt muziek in het park*. Daarna wordt alles verplaatst naar het cultuurcentrum Ter Dilft. Tijdens de zomermaanden willen we alle foto's tonen op of nabij de plaats waar ze genomen werden: achter het raam van particulieren, in winkels of in openbare gebouwen. De toeristische dienst zal een zoektocht maken voor wandelaars en fietsers."

Raymond: "Ik ben aan alles gehecht, maar ook het meest aan mijn postkaarten van Bornem, omdat je die praktisch nergens meer vindt."

Danny: "Er staan vijfduizend boeken in mijn huis, maar ook ik kies voor mijn kaarten."

Hoe werden jullie bij de Erfgoeddag betrokken?

Danny: "Ik liep al een tijdje rond met de idee om iets te doen met oude postkaarten. Toen ik als vrijwilliger in het kasteel werkte heb ik er met de beheerder over gesproken. Die was nog op zoek naar een geschikte activiteit op de Erfgoeddag en van het een kwam het ander."

Raymond: "Ik ben gecontacteerd door de gemeentearchivaris, Gert Van Kerckhoven. Vorig jaar heeft hij al een

Dat is niet echt een origineel idee...

Danny: "Dat klopt. Kranten en tijdschriften hebben het al gedaan, er zijn tentoonstellingen geweest in andere gemeenten en het tv-programma *Man Bijt Hond* doet het nog elke week. Toch denken we dat het veel mensen zal interesseren hoe hun eigen straat of dorp er honderd jaar geleden uitzag. In de kelder tonen we

Danny: "In september komt alles terug samen in De Casteleyn in Hingene. Als afsluiter willen we de foto's daar graag per opbod verkopen aan de Bornemnaars."

Ludwig Bovijn

Raymond Bongaerts

Danny Polfliet

Hingene anno 1930

Tijdens de Erfgoeddag tonen we niet alleen oude foto's in kleur: er valt nog veel meer te beleven! Op het domein d'Ursel word je door de dorpsfanfare verwelkomd in het Hingene van 1930. Laat je rond de kasteelvijver rijden in een stijlvolle koets, probeer je evenwicht te houden op een

antieke fiets en maak kennis met de Hingenaars van toen. Een oldtimer levert ijs en warme wafels, specialiteiten van de streek vind je in De Casteleyn! En wie weet kom je de hertog en de hertogin d'Ursel wel tegen tijdens hun zondagse wandeling...

Praktisch

Erfgoeddag
Kasteel d'Ursel

Zondag 23 april 2006

Alle activiteiten vinden doorlopend plaats van 10 tot 18 uur

Toegang gratis

Muziek in het kasteel

Academie voor Muziek, Woord
en Dans | Liedrecital
Donderdag 23 februari
20 uur

André Valcke, Annelies Holvoet, Cathy van Roy, Elke Molkens, Lutgart Jacobs, Maaïke De Maeyer, Marc Publie, Stefan Dutré, Stefan Polfliet, Walter D'Hooghe & Yana Wijckers

Onder leiding van Ludwig Jansegers (zang) en Stefaan Desmet (piano) nodigt de liedklas van de Bornemse academie elk jaar uit voor een concert. Deze keer kan je genieten van de prachtige Franse liederen van Gabriël Fauré en Henri Duparc. Ter gelegenheid van het Mozartjaar staat er bovendien een mooie selectie duo's, trio's en kwartetten uit het repertoire van de Oostenrijkse componist op het programma. De elf zangers volgen al enkele jaren de opleiding klassieke zang aan de academie van Bornem. Zij specialiseren zich verder in de uitvoeringspraktijk van liederen en aria's. (L.J.)

Programma

Werk van Gabriël Fauré (*L'Absent, Après un Rêve, Seule, Tristesse, La Raçân, Chant d'automne, ...*)

Werk van Henri Duparc (*Chanson Triste, Soupir, Lamento, L'invitation au voyage, Elégie, ...*)

Werk van W.A. Mozart (*Die Zauberflöte, Figaro, Don Giovanni, Die Entführung aus dem Serail, ...*)

De toegang is gratis, maar reserveren is verplicht.

Ceske Trio
Donderdag 9 maart
20.30 uur

**Milan Langer (piano)
Dana Vlachova (viool)
Miroslav Petras (cello)**

Het Ceske Trio bestaat al meer dan 100 jaar en is een van de meest vooraanstaande Tsjechische ensembles. Tijdens die periode wijzigde het trio natuurlijk van samenstelling, maar ook nu zijn de leden stuk voor stuk uitstekende muzikanten. Milan Langer, Dana Vlachova en Miroslav Petras treden regelmatig op als solist en zijn verbonden aan het conservatorium van Praag. In 1998 werd het ensemble gelauwerd door de Tsjechische Vereniging voor Kamermuziek en in 1993 ontvingen ze de Prijs van de Tsjechische Muziekstichting voor hun cd-opname met werk van Antonin Dvorak, die ook tijdens dit concert prominent aanwezig is. Vijf jaren geleden was het Ceske Trio al te gast in Ter Dilft. Hun muziek werd toen erg gewaardeerd door het publiek en zonder twijfel zal dat deze keer niet anders zijn. (B.W.)

Programma

Trio B dur KV 254 van Mozart

Trio nr.1 d moll opus 49 van Mendelssohn-Bartholdy

Trio opus 65 van Dvorak

Normaal tarief € 15,00

Reductie € 13,00

Het kamermuziekconcert wordt georganiseerd in samenwerking met deFilharmonie.

Info en reservatie:

Kasteel d'Ursel
03 820 60 11
kasteeldursel@admin.provant.be

Muziektheater Transparant
Argentijnse Tango
Zaterdag 25 maart
20.30 uur

Norberto Marcos
Pol González
Cintia Velásquez
Patricia Douce

Muziektheater Transparant werkt al jaren samen met jonge zangers uit de hele wereld. Het is een van de doelstellingen om fris talent te ontdekken en te presenteren aan ons publiek, voor ze de stap maken naar de grote operahuizen. In het seizoen 2005-2006 staan twee operaprojecten met Argentijnse artiesten op stapel. In het kader daarvan presenteert Transparant een concert met vier jonge getalenteerde Argentijnse zangers die muziek brengen uit hun traditie.

De kern van het programma wordt de muziek van Astor Piazzolla, waarrond nog meer tangomuziek van andere componisten wordt gebracht. Tango is niet alleen dansmuziek, maar ook een zeer intense ervaring om te beleven in een sfeervol kasteelkader! (B.W.)

Normaal tarief € 12,00
Reductie € 10,00

Het aantal plaatsen is beperkt: reserveer tijdig je tickets!

Kamermuziek deFilharmonie
Strijkerskwartet
Zondag 30 april
11 uur

Tamás Sandor, viool
Ilse Pasmans, viool
Rajmund Glowczynski, altviool
Dieter Schützhoff, cello

Dankzij eigen concertreeksen in grote zalen bekleedt deFilharmonie een unieke positie in Vlaanderen. De Koningin Elisabethzaal en deSingel in Antwerpen, het Paleis voor Schone Kunsten in Brussel, De Bijloke en het Brugse Concertgebouw behoren tot de vaste podia van het orkest. Ook in het buitenland werd dit professioneel symfonisch orkest uitgenodigd door de belangrijkste huizen. Maar naast de grote podia laat deFilharmonie ook lokaal van zich horen.

De ernst van Beethoven, de eenvoud van Schubert en de stoutmoedigheid van Kodály ingesnoerd door zestien snaren. Het strijkkwartet van deFilharmonie kiest voor diversiteit en trekt zo een stijlvolle streep onder de eerste kamermuziekreeksen in Kasteel d'Ursel. (T.J.)

Programma

Strijkkwartet nr. 11 in f, opus 95 van Beethoven
Quartettsatz nr. 12 in c, D 703 van Schubert
Strijkkwartet nr. 2, opus 10 van Kodály

Normaal tarief € 12,00
Reductie € 10,00

Uit het archief

In samenwerking met de Association de la Famille d'Ursel en het Algemeen Rijksarchief organiseert het kasteel d'Ursel op 17 maart 2006 een studiedag over adellijke archieven. Tijdens deze eerste bijeenkomst staat het archief van de familie d'Ursel centraal.

Adellijke archieven

Programma

9.00u. Onthaal en koffie

Voormiddagssessie

Voorzitter: dr. PETER DE WILDE *Departementshoofd cultuur provincie Antwerpen*

10.00u. Verwelkoming

dhr. LUDO HELSEN *Bestendig afgevaardigde provincie Antwerpen*

10.15u. Het familiearchief d'Ursel

drs. LUC JANSSENS *Algemeen Rijksarchief Brussel*

10.40u. De bibliotheek van Charles, tweede hertog d'Ursel (1717-1775)

mevr. LIESBETH VAN WEZEL *Universiteit Gent*

11.10u. Pauze

11.30u. De 'Droit de passage par eau' of de Ourthetol te Barvaux in de 18de eeuw. Een meetpunt voor het scheepvaartverkeer tussen het hertogdom Luxemburg en het prinsbisdom Luik

drs. MICHAEL SERRUYS *Universiteit Leiden*

12.00u. Van 'robins' tot 'très grands nobles': de sociale klim van het geslacht de Richardot in de Zuidelijke Nederlanden (1540-1701)

lic. JURGEN VANHOUTTE *Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur, Heverlee*

12.30u. Lunch

Namiddagssessie

Voorzitter: prof. dr. LUC DUERLOO *Universiteit Antwerpen*

14.00u. Op papier gefundeerd? De rol van het familiearchief bij de restauratie van het kasteel d'Ursel te Hingene

lic. JOKE BUNGENEERS *Dienst cultureel erfgoed (provincie Antwerpen)*

14.30u. Van plannen en planten. De tuinen van Hingene in het archief d'Ursel

dra. Katrien HEBBELINCK *Erasmushogeschool Brussel*

15.00u. Pauze

15.20u. Kan het familiearchief d'Ursel de lokale geschiedenis veranderen?

dhr. BENNY CROKET *Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant*

15.50u. Reflectie en onderzoeksperspectieven

dr. BAUDOUIIN D'URSEL *Association de la Famille d'Ursel*

16.20u. Slotwoord

lic. KOEN DE VLIAGER - DE WILDE *Kasteel d'Ursel*

Aansluitend receptie

Praktisch

Studiedag

Adellijke archieven:
het familiearchief d'Ursel

Kasteel d'Ursel
Vrijdag 17 maart 2006

Deelnameprijs inclusief lunch:
20 €

Inschrijven kan tot en met 1 maart 2006 door je naam, adres en telefoonnummer te bezorgen via 03 820 60 11 of kasteeldursel@admin.provant.be. Gelieve op de dag van je inschrijving 20 euro te storten op het rekeningnummer 776-5955213-92 van het provinciebestuur Antwerpen met melding "Studiedag 17.03.2006", gevolgd door je naam.

Wie dat wil kan ook gebruik maken van de gratis pendeldienst van het station van Bornem naar het kasteel en terug: vertrek aan het station om 8.55u., 9.10u. en 9.25u., vertrek aan het kasteel om 16.40u., 17.10u., 17.30u. en 17.50u. Voorafgaande inschrijving is noodzakelijk.

Muziek in het park

Praktisch

Er klinkt muziek in het park
Domein d'Ursel

Maandag 1 mei 2006
Van 14 tot 23 uur
Toegang: € 1

Binnenkort klinkt er opnieuw muziek in het park. Tijdens de eerste editie van vorig jaar mochten we meer dan 2000 muzikliefhebbers verwelkomen. Reden genoeg voor de organisatoren om er een vervolg aan te breien. Op maandag 1 mei vormt het domein d'Ursel dus opnieuw het decor voor een groots muzikaal spektakel. Meer dan honderd jonge en ervaren muzikanten zullen het beste van zichzelf geven.

Er klinkt muziek in het park is een variatie op een openlucht wandeltonoonstelling. In en rond het kasteel, en verspreid doorheen het park, staan geen beelden maar muziekensembles opgesteld. Elk ensemble past perfect in zijn omgeving: een clavecimbel in de spiegelzaal en een gekostumeerd strijkkwartet op het balkon van het kasteel, houtblazers tussen een paar knoestige bomen of een contrabasensemble in de Franse tuin. De bezoeker wandelt

zo van het ene muziekbiootop in het andere. Op het einde van de dag spelen alle muzikanten samen een groot apotheoseconcert vóór het kasteel.

Bij het kasteel

In de schaduw van elk kasteel vind je een heleboel bijgebouwen. Na het poortgebouw in het vorige magazine verkent bouwhistorica Linda Van Langendonck deze keer twee bekende herbergen in de Wolfgang d'Urselstraat.

'De Aude Swaene' en 'de Nieuwe Swaene'

De hofstede 'Sint Huybrecht'

Op de plaats van het huidige café 'de Zwaan', tegenover de kerk van Hingene, bevond zich vanaf het prille begin van de 17de eeuw een huis met een stal en een schuur, dat 'Sint Huybrecht' werd genoemd. De heer van Hingene bezat op de hofstede een jaarlijkse, eeuwigdurende rente van een viertel (7,5 liter) rogge, maar hij was nooit eigenaar van het goed. Tijdens de tweede helft van de 17de eeuw behoorden bij 'Sint Huybrecht' een herberg en een brouwerij. Op 8 november 1717 werd het hele complex door brand verwoest. Kort nadien startte de eigenaar Nicolaes Kieckens de heropbouw.

De woning met de herberg was een bakstenen breedhuis met een lijstgevel van anderhalve bouwlaag aan de zijde van de Wolfgang d'Urselstraat en een tuitgevel aan de zijde van de Van Kerckhovenstraat. Het zadeldak was bedekt met rode pannen. Tegen de achtergevel van het breedhuis leunden in de Van Kerckhovenstraat twee lagere bedrijfsgebouwen met strooien daken aan. Een aangeplante haag scheidde het erf van de openbare weg. Het volgende huis in de Van Kerckhovenstraat was de pastorie van het dorp.

De afspanning 'de Grootte Swaen'

'Sint Huybrecht' was beslist een van de belangrijkste herbergen van Hingene. Toch bevond zich in de onmiddellijke buurt, vlak naast het kerkhof, nog een tweede afspanning. Op 4 mei 1607 kocht Conrard Schetz, heer van Hingene, van de weduwe van de baljuw en meier Bernard Maes, twee hofsteden met boomgaarden en akkers in de Wolfgang d'Urselstraat: de afgebrande hofstede 'het Schalienhof' aan de rechterzijde van het kerkhof en de hofstede 'le Sisne', die rechts naast 'het Schalienhof' was gelegen. De naam 'le Sisne' was een verbastering van 'le Cygne', de Franse vertaling van 'de Swaen'. Onmiddellijk

na de aankoop in 1607 verhuurde de nieuwe eigenaar 'le Sisne' aan Joos Beecmans, die in het gebouw een herberg uitbaatte. Het kleine huis dat bij 'le Sisne' hoorde ('de Cleyn Swaen') werd in 1608 aan de pastoor van Hingene verhuurd.

Vanaf 1616 bevatte de herberg 'de Grootte Swaen' de vergaderzaal van de schepenen van het dorp. De 'Cleyn Swaen' bood op dat moment onderdak aan een wagenmaker. Logies, een warme maaltijd en *dépannage* bij vervoersproblemen lagen dus binnen handbereik in de onmiddellijke buurt van het adellijke kasteel.

Tot 1726 vormden de afspanning 'de Grootte Swaen' en het kleine huis 'de Cleyn Swaen' een uitgestrekt diephuis van twee bouwlagen met een toegangsdeur in de linkerzijpantgevel. In de boomgaard naast het gebouw bevond zich onder een schelfdak in stro de ijspuit van het kasteel. Een muur met een poort scheidde de boomgaard van de straat.

Twee nieuwe huisjes

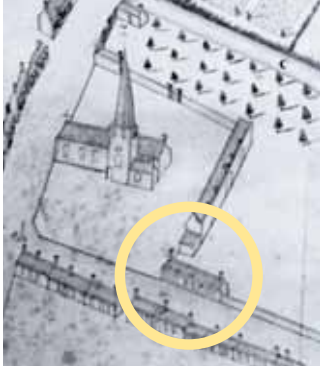
Tussen het kerkhof en 'de Grootte Swaen' liet Conrard Schetz in 1615, op de plaats van de afgebrande 16de-eeuwse hofstede 'het Schalienhof', twee tweelinghuisjes met doorgetrokken lijstgevels van een bouwlaag en strooien zadeldaken bouwen. Elke woning bevatte aan de straatzijde een toegangsdeur, een of twee vensters en een dakvenster. Het huis 'de Smisse', dat het dichtst bij het kerkhof was gelegen, werd tot en met de eerste decennia van de 18de eeuw door een paardensmid bewoond. In het huisje ernaast woonde op het einde van de 17de en in het begin van de 18de eeuw de paardenknecht van de hertog.

Deze geaquarelleerde pentekening toont de nieuwe hofstede 'Sint Huybrecht' op de hoek van de huidige Wolfgang d'Urselstraat en de Van Kerckhovenstraat in 1755 (Algemeen Rijksarchief Brussel, Familearchief d'Ursel, R 105)

De twee huisjes naast het kerkhof en de herberg 'de Grootte Swaen' met het huis 'de Cleyn Swaen' voorgesteld op de prent van Sanderus van circa 1645

De prent in vogelperspectief van C. Everaert (1738) geeft een schematische voorstelling van de nieuwe herberg 'de Swaene' (Algemeen Rijksarchief Brussel, Familiearchief d'Ursel. Kaarten en plannen, 147)

De bouw van de nieuwe afspanning 'de Swaene'

De herberg 'de Grootte Swaen', het huis 'de Cleyn Swaen' en de twee huisjes naast het kerkhof werden in 1726-1729 gesloopt. In 1726-1727 liet hertog Conrad-Albert in de onmiddellijke buurt naast het kerkhof een nieuwe afspanning met de naam 'de Swaene' bouwen. Het gebouw bleef behouden en is momenteel in gebruik als pastorie. De verankerde, bakstenen voorgevel van een bouwlaag en acht traveeën telt zes grote, beluikte vensters met rechthoekige omlijstingen in witte natuursteen. Aanvankelijk verlichtten twee dakvensters de zolder. Onder elk dakvenster was een deur geplaatst. De eerste deur gaf rechtstreeks toegang tot de schepenkamer. De tweede deur vormde de ingang van de herberg. In de schepenkamer bleven de geprofileerde natuurstenen consoles en de moerbalken met de balksleutels met het zaagtandmotief bewaard.

De herberg 'de Swaene' tijdens de 18de eeuw

Vanaf 1 februari 1728 werd de nieuwe herberg 'de Swaene' aan Christoffel de Decker verhuurd. Tussen 1729 en 1741 was het gebouw in gebruik als het washuis van het kasteel. Op Sint-Jansdag 1741 werd 'de Swaene' opnieuw als afspanning verhuurd en werd aan de voorgevel weer een uithangbord met de voorstelling van een zwaan opgehangen. Bij het huis behoorden een tuin en een bolbaan, die ter beschikking stond van de klanten van de herberg.

Privacy was een van de hoofdbekommernissen van de hertog. Het erf van 'de Swaene' was afgesloten met een doornhaag en alleen de huurder en zijn familie mochten via een poortje de *basse cour* van het kasteel betreden om water te halen aan de pomp bij de ijspuit of om brood te bakken in de oven van het dienstgebouw. In het huurcontract stond zelfs de bepaling dat als een buitenstaander via deze weg het adellijke domein betrad, het contract onverbindelijk zou worden opgezegd.

Blijkbaar hielden de huurders zich altijd aan deze strikte afspraak. Van 1747 tot 1775 bewoonden Elias Van Vracem en zijn vrouw Catharina Bemis de herberg 'de Swaene'. Na het overlijden van Elias Van Vracem in 1775 verhuisde zijn weduwe naar 'Sint Huybrecht', de herberg aan de overkant van de straat, die ze in 1756 samen met haar man had gekocht. Na haar verhuis veranderde Catharina Bemis het uithangbord van 'Sint Huybrecht' in dat van 'de Nieuwe Swaene'. De herberg 'de Swaene' van de hertog werd voortaan 'de Aude Swaene' genoemd.

'De Aude Swaene' in de 19de en 20ste eeuw

'De Aude Swaene' bleef in gebruik als afspanning tot en met het begin van de 19de eeuw. Tussen 1813 en 1902 namen de verschillende jachtwachters van de hertog met hun gezin hun intrek in de woning. Toch bleef het linkse gedeelte van het huis in gebruik als vergaderzaal van de schepenen. In 1887 werd de schepenkamer zelfs uitgebreid met een stuk van de woning van de jachtwachter.

Van 1902 tot zijn dood in 1946 woonde Isidore Knapen, de koetsier en later chauffeur van hertog Robert d'Ursel, tijdens het zomerseizoen in 'de Aude Swaene'. Ondertussen nam het gemeentebestuur van Hingene na de Eerste Wereldoorlog een huis aan de overkant van de straat als gemeentehuis in gebruik en werd de schepenkamer in 'de Aude Swaene' overbodig.

In het begin van de jaren zestig van de 20ste eeuw liet hertog Henri d'Ursel 'de Aude Swaene' restaureren door de aannemer-schrijnwerker Raf Spiessens. Na de voltooiing van de werken nam de hertog er zelf zijn intrek. Op 12 december 1973 werd het huis samen met het kasteel en de andere bijgebouwen verkocht aan het gemeentebestuur van Hingene. Tussen 1973 en 1980 werd de zolderverdieping gebruikt door de conciërge van het gemeentehuis. Op de gelijkvloerse verdieping organiseerde het gemeentebestuur plechtige ontvangsten en culturele activiteiten.

In 1980 volgde de herinrichting van het volledige gebouw als pastorie. Een laatste renovatie vond in 2004 plaats. De houten ramen werden vervangen door nieuwe ramen in PVC en de spiltrap in het interieur maakte plaats voor een nieuwe bordestrap. In de slaapkamer onder het dak herinnert het jaartal 1726 – gebeiteld in een balk – de pastoor nog steeds aan de eeuwenlange voorgeschiedenis van zijn woonst. (L.V.L.)

Links de voormalige herberg 'de Aude Swaene', bewoond door Isidore Knapen, de chauffeur van de hertog, in 1928 (collectie Jos Winckelmans)

Op zondag 4 december sloot onze eerste grote tentoonstelling 'Tussen salon en strijdtoneel' de deuren. Cultuurmanager Heleen Van Loon presenteert de belangrijkste resultaten van de publieksenquête.

Welgeteld!

Wie zijn ze? Waar komen ze vandaan en met wie? Waarom komen ze? En vooral: wat vinden ze ervan? Prangende vragen, waarop een publieksonderzoek antwoord kan geven. Met behulp van een kleine vragenlijst, de bereidwillige medewerking van de bezoekers en het nodige rekenwerk kunnen we een eerste schets geven van het publiek van het kasteel. Precies 414 van de 3 282 bezoekers vulden de enquête in, goed voor een responspercentage van 12,61 %. Dat is te weinig om echt representatief te zijn, maar genoeg om een duidelijke indicatie te geven.

Wie zijn ze?

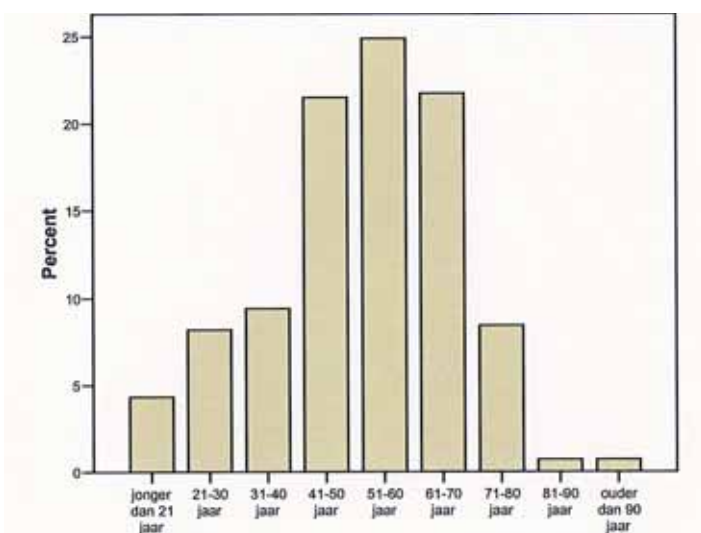
De gemiddelde leeftijd van de bezoeker van de tentoonstelling is 51 jaar (grafiek 1). Maar liefst drie vierde is tussen de 41 en de 70 jaar oud. Niet geheel onverwacht trokken wapens en uniformen meer mannen (59 %

dan vrouwen (41 %) aan. Wat betreft het opleidingsniveau valt het op dat de helft van de bezoekers een hogere opleiding (hogeschool of universiteit) heeft gevolgd (grafiek 2). Binnen het middelbare onderwijs is het aandeel van ASO (14%) en TSO (10%) groot. Bij de beroepen zien we vooral gepensioneerden (28 %), bedienden (28 %), huismannen en -vrouwen (7 %) en leraars (7 %).

Waar komen ze vandaan?

Om een idee te krijgen van de geografische uitstraling van het kasteel vroegen we naar de woonplaats van de bezoekers. Van de 414 mensen die de enquête invulden woont 29 % op minder dan vijf kilometer van Hingene, 19 % op vijf tot tien kilometer en 11 % tussen de tien en de twintig kilometer. Toch legde maar liefst 41 % van de bezoekers meer dan twintig kilometer af.

Grafiek 1: leeftijdscategorieën

Met wie komen ze?

Naast meer persoonlijke kenmerken van de bezoeker, is het interessant om de samenstelling van zijn of haar gezelschap te onderzoeken. Slechts 12 % van de bezoekers komt allen, bijna de helft met hun partner. Ongeveer 30% gaat in familieverband naar de tentoonstelling (meestal met 2 familieleden) en 16 % gaat samen met vrienden op stap.

Waarom komen ze?

In deze enquête werd gevraagd naar de belangrijkste reden om *Tussen salon en strijdtoneel* te bezoeken. Ongeveer een bezoeker op drie komt specifiek voor het onderwerp van de tentoonstelling en bijna de helft (46%) komt 'uit interesse voor het kasteel d'Ursel'. Gezien dit hoge percentage is het des te opmerkelijker dat een grote meerderheid (60 %) het kasteel voor het eerst bezoekt (grafiek 3). Heel wat mensen hadden dus belangstelling voor het kasteel, zonder dat ze er al binnen zijn geweest. De tentoonstelling bleek een aanleiding om de stap te wagen. Anderzijds bestaat een kwart van het publiek uit trouwe bezoekers, die al naar meer dan drie activiteiten kwamen.

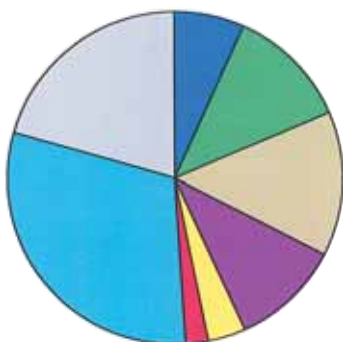

Winnaar publieksenquête

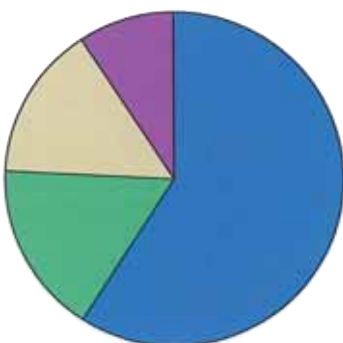
Met 3 278 bezoekers benaderde Luc Van de Moortel uit Hingene het best het totale bezoekersaantal van de tentoonstelling. Voor aanvang van het concert door de Filharmonie op 15 december kreeg hij een cadeaubon voor een toeristisch arrangement ter waarde van 200 euro.

	Niet tevreden	Geen mening	Tevreden
Bereikbaarheid per auto en parkeervoorzieningen	1 %	11 %	88 %
Toegangsprijs van de tentoonstelling	6 %	12 %	82 %
Openingstijden van de tentoonstelling	2 %	8 %	90 %
Service aan de kassa en van de zaalwachters	1 %	6 %	93 %
Tekstborden in de zaal	7 %	5 %	88 %
Bijschriften bij de voorwerpen	14 %	7 %	79 %
Kwaliteit van de getoonde objecten	2 %	6 %	92 %
Juiste sfeer op de tentoonstelling	3 %	10 %	87 %

Grafiek 2: opleidingsniveau

Grafiek 3: hoeveel keer heeft u het Kasteel d'Ursel reeds bezocht

Hoe weten ze het?

Dit magazine is een van de belangrijkste informatiebronnen (25%), gevolgd door aanbevelingen van vrienden (21%) en affiches (19%). Daarnaast werden mensen ook op de hoogte gebracht door Gazet van Antwerpen (11%), De Streekkrant (7%), Regio-Uit Magazine (6%) en de regionale televisie (6%).

Wat vinden ze ervan?

Nu we hebben kennisgemaakt met de bezoekers is het tijd om hun mening over een aantal zaken op een rijtje te zetten. Over het algemeen heeft het kasteel een publieksvriendelijk imago (86%) en wordt het beschouwd als uniek en waardevol erfgoed (93%). Voor een kleine minderheid is 'erfgoed' ouderwets (4%), de anderen zijn het daar niet mee eens. Tot slot vindt 37% het kasteel te weinig bekend, 32% heeft daarover geen mening.

Uit de tabel blijkt dat vooral de kwaliteit van de getoonde objecten, de service van de medewerkers (waaronder heel wat vrijwilligers) en de ruime openingstijden werden gewaardeerd. De enige lagere score is de tevredenheid over de bijschriften. Heel wat bezoekers merkten op dat de teksten in een te klein lettertype waren gedrukt en dat ze daardoor moeilijk leesbaar waren. Nog tijdens de looptijd van de tentoonstelling hebben de makers daarom zoveel mogelijk teksten aangepast. Dit verklaart mogelijk waarom bijna tachtig procent uiteindelijk toch nog tevreden was over de bijschriften. Ondanks enkele aandachtspunten bevestigen deze mooie cijfers dat *Tussen salon en strijdtoneel* ook op kwalitatief vlak een succes was. (H.V.L.)

Uit het archief

In 1774 maakte koninklijk beeldhouwer Philippus Nijs uit Temse een buste van Charles, de tweede hertog d'Ursel. Het kunstwerk is nog steeds familiebezit en wordt tentoongesteld in het jachtpaviljoen De Notelaer. Kunsthistoricus Wim Nys (Zilvermuseum Sterckshof) dook opnieuw in de licentiaatsverhandeling die hij wijdde aan de beeldhouwers Nijs.

De buste van de hertog

De kunstenaarsfamilie Nijs uit Temse had een bijzondere band met de rechterscheldeoever. Antwerpenaar Adrianus Nijs (1683–1771) vestigde zich na zijn huwelijk met Joanna Catharina van der Beke in 1707 in Temse, waar hij zijn carrière als beeldsnijder uitbouwde. In het Land van Waas verwierf hij al snel een uitstekende reputatie voor de realisatie van kerkmeubilair en heiligenbeelden. Eenmaal kreeg hij ook een architecturale opdracht: het ontwerp van de toren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk (1721), die nog steeds het uitzicht van Temse vanop de andere oever bepaalt. Als ambachtsman bezorgde Adrianus zijn zonen een gedegen vakopleiding: Franciscus Nijs (1709–1778) werd koperslager en later zilversmid, Joannes Baptiste (1714–1798) was tin- en loodgieter, Judocus Nijs (° 1717) werkte als diamantklier in Amsterdam en Antwerpen en zijn jongste zoon Philippus Alexander Franciscus Nijs (1724–1805) volgde hem op als beeldhouwer.

Klein-Brabant

Ondanks de jammerlijke verdrinkingsdood van echtgenote en moeder Joanna Catharina van der Beke bij een pleziervaart in 1726, bleek de Schelde geen hinderpaal voor de ontplooiing van hun beroepsactiviteiten. Zo werkte vader Adrianus Nijs aan een biechtstoel, een Onze-Lieve-Vrouwebeeld, een reliekkast en het orgel in de Sint-Amanduskerk en maakte hij een nieuw beeld van een heilige Geest voor de kouterkapel, beide in Sint-Amands. Ook de houten troon voor een Onze-Lieve-Vrouwebeeld in de parochiekerk van Bornem werd aan hem toevertrouwd. Koperslager Franciscus Nijs leverde rond 1730 twee lijsten voor het antependium en een paar kandelaars voor de Sint-Amanduskerk. Voor de Sint-Stefanuskerk in Hingene leverde hij in 1764 een koperen bel en een jaar later repareerde hij er een vergulde zilveren kelk.

Koninklijk beeldhouwer

Dankzij zijn reputatie als beeldhouwer had Adrianus Nijs uitstekende contacten met de elite. Als teken van hun patronaat stemden de prins van Bournonville en de prinses van Steenhuyse – de meter van landvoogd Karel van Lotharingen – in met het peterschap van zijn jongste zoon, Philippus. In 1759 vormde het bezoek van de landvoogd aan Temse trouwens een cruciaal moment in de carrière van de beeldhouwer. Bij die gelegenheid maakte hij een borstbeeld van Karel en kreeg hij daarvoor de titel van koninklijk beeldhouwer. Trots plaatste Philippus zijn eretitel in vergulde letters boven de deur van zijn huis, samen met het wapenschild van de landvoogd. Hij liet zich ook portretteren met de oorkonde en de bijhorende medaille.

Het borstbeeld

Misschien ontmoette Philippus Nijs de hertog d'Ursel bij het bezoek van Karel van Lotharingen. In elk geval kreeg hij in 1764 de opdracht een nieuw altaar voor de Sint-Stefanuskerk van Hingene te ontwerpen. Om financiële redenen werd het niet helemaal uitgevoerd zoals gepland, maar hij werd wel nog betaald voor het snijwerk aan het tabernakel en het Christusbeeld. Op 23 mei 1770 ontving Philippus Nijs belangrijk bezoek in zijn atelier. Johann, graaf von Zinzendorf (1793–1813), was te gast in het kasteel van Hingene en maakte een uitstapje naar het Land van Waas: 's Ochtends voor acht uur staken baron de Felz en ik in een bootje ten westen van Bazel de Schelde over. Langs een dikwijls slechte dijk gingen we te voet verder naar Temse. Daar aten we en gingen we bij een beeldhouwer genaamd Neuss (sic) een zeer gelijkende buste van de hertog d'Ursel bekijken.'

Philippus Alexander Franciscus Nijs (1724–1805)

Veelgestelde vragen

De vestibule maakt een heel sobere indruk. Is dat wel typisch voor de 18de eeuw?

Het classicistische interieur van de vestibule is ontworpen door de Italiaanse architect Servandoni. Het werd gerealiseerd in de jaren 1760-1764 en is dus voor onze streken een zéér vroeg voorbeeld van deze stijl. Classicisme is inderdaad soberder dan de zwierige rococo die op dat ogenblik nog veel werd gebruikt. Er zijn ook veel voorbeelden van classicistische interieurs waar verguldsel of ranken het geheel extra allure geven. We hebben echter geen bewijs gevonden dat er in de vestibule in Hingene ooit verguldsel is aangebracht. Het sobere karakter van de inkomhal wordt nog versterkt door de aanwezigheid van een heel eenvoudige lantaarn. Dat is wel degelijk de originele 18de-eeuwse verlichting! De reden voor al deze eenvoud ligt in de originele functie van de vestibule: het was de salon d'entree. Hier kwam je binnen voordat je werd ontvangen in de salons of de eetzaal. Tot in de jaren 1970 was er trouwens iets meer kleur in de vestibule: tussen de pilaren hingen er toen grote portretten van de hertogen d'Ursel en er lagen gele kussens op de banken. In de nasleep van de verkoop aan de gemeente Hingene zijn de meeste schilderijen echter spoorloos verdwenen. De kussens komen in de loop van dit jaar terug. (J.B.)

Bestaat er nu nog een hertog d'Ursel?

Jazeker. Stéphane, zoon van Antonin en kleinzoon van Henri, is de tiende hertog d'Ursel. Voor de tentoonstelling *Tussen salon en strijdtoneel* heeft hij trouwens enkele erfstukken in bruikleen gegeven. In het volgende magazine verschijnt een uitgebreid interview met deze 21ste-eeuwse edelman.

De verleiding is groot om hierin de gipsen buste te zien die nog steeds in het bezit is van de familie d'Ursel en die wordt tentoongesteld in het jachtpaviljoen De Notelaer. Dat beeld is echter duidelijk gesigneerd en gedateerd als 'PHI:ALEX:FRANS:NYS.FECIT 1774' ('gemaakt door Philippus Alexander Franciscus Nys in 1774'). Zag Zinzendorf een ontwerp in terracotta of een bijna afgewerkt beeld in een ander materiaal? Of zag hij effectief dit gipsen borstbeeld dat pas in 1774 werd afgewerkt? Charles d'Ursel wordt in elk geval afgebeeld als veldmaarschalk, maar nog belangrijker is de aanwezigheid van de halsketting van de Orde van het Gulden Vlies. Dit ereteken werd hem pas op 22 september 1771 toegekend, zodat Zinzendorf een jaar eerder alleszins een portret zag zonder het ordeteken van het Gulden Vlies. Toch weten we niet of Philippus Nijs in 1771 naar aanleiding van dit gebeuren de buste heeft aangepast en waarom de bewaarde buste 1774 werd gedateerd. De kans lijkt dus vrij groot dat Nijs in de jaren na 1770 verschillende versies van het portret heeft gemaakt, waaronder het bewaarde beeld in De Notelaer. Lang heeft de hertog er niet van kunnen genieten: midden 1774 ging zijn gezondheidstoestand zienderogen achteruit en in januari 1775 overleed hij op achtenvijftigjarige leeftijd.

Foto: Davy Van Ranst

Het borstbeeld is in elk geval een van de weinige bewaarde burgerlijke opdrachten die door Philippus Nijs werden uitgevoerd. Van andere werken, waaronder de buste van Karel van Lotharingen, is er sinds de tweede helft van de negentiende eeuw geen spoor meer te vinden. (W.N.)

Hoogtepunten

februari - maart - april 2006

- 23 februari **Liedrecital academie Bornem**
- 9 maart **Concert Ceske Trio**
- 17 maart **Studiedag 'Adellijke archieven: het familiearchief d'Ursel'**
- 25 maart **Concert Muziektheater Transparant, Argentijnse tango**
- 23 april **Erfgoeddag: 'Groeten uit Bornem! Oude prentkaarten in kleur'**
- 30 april **Kamermuziek deFilharmonie**
- 1 mei **Er klinkt muziek in het park**

V.U. Danny Toelen, Provinciegriffier | Koningin Elisabethlei 22 | 2018 Antwerpen

foto: Jacques Sonck

PROVINCIE
ANTWERPEN

Departement Cultuur | Kasteel d'Ursel
Wolfgang d'Urselstraat 9 | B-2880 Hingene | België
T 03 820 60 11 | F 03 820 60 15
kasteeldursel@admin.provant.be
www.kasteeldursel.be

Kasteel d'Ursel. Beleef het bij ons.